

AMASYA'DA BİR DARÜŞŞİFA VE KIRŞEHİR'DE CACABEY MEDRESESİ

A DARUSSIFA IN AMASYA AND
CACABEY MADRASAH IN KIRŞEHİR

Arş. Gör. Meral Koçak
Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. MERAL KOÇAK | Hacettepe Üniversitesi |
meralucmaz[at]hacettepe.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6824-4461

Meral Koçak, 2010 yılında Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetiminden mezun olduktan hemen sonra aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Araştırma Görevlisi olarak işe başlamıştır. Prof. Dr. Bülent Yılmaz danışmanlığında “Kültürel Mirasın Dijitalleştirilmesi: Hindistan’daki Türk Kültür Varlığı Örneği” konulu yüksek lisans tezini 2013 yılında tamamladıktan sonra Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü’nde doktora başlanmıştır ve Doç. Dr. Tülün Değirmenci Tural’ın danışmanlığında “Pakistan Thatta Makli Mezarlığı: Baburlü Dönemi Mezar Anıtları” konulu doktora tezine devam etmektedir. Akademik çalışmaların yanı sıra TRT’de de yayınlamış birçok belgeselde yönetmen ve danışman olarak görev yapmıştır. Koçak, akıcı bir şekilde Fransızca ve İngilizce dillerini bilmektedir.

Res. Asst. MERAL KOÇAK | Hacettepe University |
meralucmaz[at]hacettepe.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6824-4461

Meral Koçak has started working at Hacettepe University Turkish Studies Institute right after graduating from Hacettepe University, Department of Information Management in 2010. After completing MA degree on “Digitization of Cultural Heritage: The Example of Turkish Cultural Heritage in India” subject under the supervision of Prof. Dr. Bülent Yılmaz in 2013, she started PhD in Hacettepe University, Department of Art History. Currently, she continues PhD thesis on “Pakistan Thatta Makli Necropolis: Grave Structures of Babur’s Period” subject under the supervision of Assoc. Prof. Tülün Değirmenci Tural. Besides her academic studies she worked as a director and consultant in many documentaries aired on TRT. Koçak is fluent in French and English.

AMASYA'DA BİR DARÜŞŞİFA VE KIRŞEHİR'DE CACABEY MEDRESESİ

Öz

Bu çalışmada, kitabesi ve vakfiyesine göre 1272-1273 yılına tarihlenen Kırşehir Caca Bey Medresesi ile kitabesine göre 1308-1309 yılında inşa edilen Amasya Darüşşifası ele alınmıştır. Bu yapılar, Anadolu'da İlhanlı dönemi yapıları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kırşehir'de valisi Cacabey tarafından yaptırılan Cacabey medresesi dönemin kültür, bilim ve sanat merkezidir. Öte yandan Amasya'da bulunan Darüşşifa, Olcayto Han döneminde yapılmıştır ve dönemin önemli tıp merkezlerinden biri haline gelmiştir. Çalışma kapsamında bu yapıların dönemin kültürel özellikleri, banileri ve mimari özellikleri ele alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İlhanlı Yapıları, Anadolu Mimarisi, Amasya Darüşşifası, Cacabey Medresesi, Kırşehir

A DARUSSIFA IN AMASYA AND CACABEY MADRASAH IN KIRŞEHİR

Abstract

This study focuses on Kırşehir Cacabey Madrasah, according to its inscription and endowment dates to 1272-1273 as well as Amasya Darussifa, which according to its inscription was built in 1308-1309. These constructions have an important place among the Ilkhanid era buildings in Anatolia. The Cacabey madrasah, built by Kırşehir governor Cacabey in Kırşehir, was the center of culture, science, and art at the time. The Darüşşifa, located in Amasya, was built during the Olcayto Han era and became one of the important medical centers of the time. The aim of this study is to examine these buildings by reflecting on the cultural characteristics, builders, and architectural features of the time.

Keywords

Anatolian Architecture, Ilkhanid Structures, Amasya Darussifa, Cacabey Madrasah, Kırşehir

GİRİŞ

Anadolu Selçuklu döneminde XIII. yüzyılın yaklaşık ikinci yarısında 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı'nda Selçukluların yenilgisi ile başlayan Anadolu'daki Moğol akınlarıyla birlikte siyasi, sosyal ve kültürel ortamda devinimli bir süreç başlamıştır. Bu yıllara imar faaliyetleri açısından bakıldığında XIII. yüzyılın ilk yarısında şehir içinde cami, mescit ve türbe, şehir dışında/şehirlerarası yollar üzerinde anıtsal ölçekli kervansaraylar inşa ettirilirken, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Konya, Sivas, Erzurum, Kırşehir, Tokat ve Amasya gibi kentlerde büyük boyutlu medreselerin yapımı artarak, kentlerin silueti değişmiştir. Bir başka deyişle İlhanlı döneminde Anadolu'daki öncelikli yapılar medreseler olmuştur. Bu bağlamda kültür, sanat ve eğitimin ön planla çıktığı bu dönemde Amasya Darüşşifası ve Kırşehir'de bulunan Cacabey Medresesi inşa edilmiştir. Dönemin sosyo-kültürel yapısını anlamamız açısından bu iki yapı büyük önem teşkil etmektedir.

AMASYA DARÜŞŞIFASI

Şifahane, bimaristan, tımarhane gibi birçok isimle anılan Amasya Darüşşifası İlhanlı dönemine ait anıtsal yapılardan biridir (Fotoğraf 1). Yapı günümüze kadar birçok onarımdan geçmiştir ve fakat yapının geçirdiği onarımlarla ilgili çok fazla bilgiye sahip değiliz¹ (Fotoğraf 2). Birçok onarımdan geçerek günümüz kadar gelen yapı 2011 yılından itibaren Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi olarak faaliyet göstermektedir. Darüşşifa ilk yapıldığı yıllarda olduğu gibi sonraki yıllarda da tıp alanında önemli bir merkez olmuştur. Zira bünyesinde Sabuncuoğlu gibi hekimlerin yetiştiği bir tıp kurumu olarak faaliyetine uzun yıllar devam etmiştir. Devrinin önde gelen isimlerinden biri olan Şerafeddin Sabuncuoğlu hem

¹ Onarımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep İnan Ocak ve Gülsün Tanyeli, "Amasya Bimarhanesi'nin Tamamlanamayan Taçkapısı", *METU JFA*, 36/2 (2019), s. 221-246.

Darüşşifa için hem de Amasya için çok önemli biriydi. 1468 yılında kendi kaleme aldığı Mücerrebname isimli eserinde 85 yaşında olduğunu yazmaktadır². On dört sene baştabiplik yapan Sabuncuoğlu'nun varlığıyla beraber Darüşşifa döneminde daha da önemli bir merkez haline gelmiştir. Ayrıca bu darüşşifanın en önemli özelliği tüm dünyada, akıl hastalarının müzik ve su sesiyle iyileştirildiği ilk yer olmasıdır.³

Yapının taç kapısında Arapça yazılan kitabede banisinin Anber b. Abdullah olduğu anlaşılmaktadır. Kitabede, yapının üstündeki tek tarihsel kaynaktır. Taç kapının hemen üstünde yer alan kitabede:

*“Allah (saltanat şerefli olsun), ulu sultan ve yüce hakan, dünyanın ve dinin yardımcısı, sultan Olcayto Muhammed'in saltanatı zamanında (Allah daim etsin) ve ulu hatun, büyüklerin kraliçesi İlduş Hatun'un şerefli günlerinde (daim olsun), bu mübarek darüşşifanın inşasında aciz kul 'Anber b. Abdullah'a 709/1308 yılında başarı nasip etti, Allah kabul etsin” yazmaktadır.*⁴

XIV. yüzyılda İlhanlıların baniliğinde inşa edilmiş tek hastane olması yapının önemini artırmaktadır. Bu yapı örneğinde olduğu gibi İlhanlı hükümdarı Olcayto Han'dan bahsedilmesi İran'daki merkez ile bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dönemin bir özelliği olarak banilerin yerleştiği görülmektedir ve yine bu yapıda dolaylı da olsa bir kadının baniliğinden söz edilmesi Tokat'ta bulunan Nureddin b. Sentimur Türbesi örneğinde de görülen ender bir durumdur.⁵

Yapının Mimari Özellikleri

Amasya Darüşşifasının Anadolu'daki Selçuklu medrese geleneğini devam ettirdiği ve tipik bir örneği olduğu mimarlık tarihinde ortak bir kanıdır. Yapının “simetrik” bir plana sahip oluşu önemle vurgulanan özelliklerinden biridir. ⁶ Yapıyı incelediğimizde (Plan 1); yapı doğu, batı yönleri

² Nuran Yıldırım, “Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *TDV İslam Ansiklopedisi* 35. Cilt, s.358, 2008.

³ Adnan Çoban, *Müzikterapi: Ruh Sağlığı için Müzikle Tedavi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005, s.51.

⁴ Patricia Blessing, *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası Rum Diyarında İslami Mimari, 1240-1330*. çev., Merve Özkılıç. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 248. (Türkçe Transkripsiyon, Bursalı, O.S. akt. Blessing).

⁵ Patricia Blessing, *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası*, s.248.

⁶ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s.203.

doğrultusunda konumlanmış dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının açık bir avlusu ve avluya açılan üç eyvanı bulunmaktadır. Avluyu çevreleyen revaklardaki sütun ve sütun başlıkları ise devşirmedir, bu özellik Anadolu Selçuklu Mimarisinde görülen gelenekselleşmiş bir kullanımdır. Revakların arka bölümüne konumlandırılmış olan hücre mekanları incelendiğinde, üç adet kapı açıklığı bulunmasına karşın iç mekânda ara bölmelerin bulunmadığı ve tek bir bütün olarak yapılandırıldığı gözlemlenmiştir. Yapının kullanım amacı ile doğrudan ilişkilendirilen bu mekanlar için Kuban'ın⁷, *akıl hastalarını barındırmak için kullanıldığını gösteren bir düzenleme yorumu* bulunmaktadır. Ayrıca Gönül Çantay'ın yapı için *“Bu darüşşifada medrese plan şemasında karşılaştığımız dikdörtgen avlunun iki tarafında revaklar, gerisinde münferit küçük odalar yerine, avluya paralel uzanan tonozlu dikdörtgenin varlığı dikkat çekiyor. Bu dikdörtgen mekanlarda mazgal pencerelerle havalandırma ve ışıklandırmaya yer verilmiş olması, burada koğuş ihtiyacını karşılayacak mekanlar oluşturmak isteğinden kaynaklanmış olabilir”*⁸ görüşü de bulunmaktadır. Bu bağlamda yapının ilk etapta darüşşifa olarak kullanıldığı ancak sonraki evrelerde akıl hastalarına yönelik bir düzenlemeyle bu amaca hizmet ettiği göz önünde bulundurulduğunda, ışıklandırma ve havalandırma unsurlarının güvenlik amaçlı olarak yalnızca mazgal pencereler ile sınırlandırılmış olmasının, yapılan bu düzenlemeyle ilgisi olduğu düşünülebilir.

Amasya Darüşşifasında az sayıda bezeme bulunmasına rağmen tüm bezemeler anıtsal taç kapıda karşımıza çıkar. Taş işçiliğinin yoğun olduğu taç kapı nişinde iki küçük dikdörtgen pano bulunmaktadır. Bu panolarda Kur'an ayetleri yazlıdır. Taç kapı üzerinde yer alan mukarnaslı nişin etrafında ise yüzeysel oymalı geometrik ve bitkisel bezemeli dörtgen çerçeveler bulunmaktadır. Taç kapının zemininden başlayan dış kaval silmesinde yıldız kartuşlarının üst üste sıralandığı ve dirsek yaptığı başlıktan sonrasında ağaç dalı silme şeklinde devam ettiği görülmektedir. Ögel'e göre *“birbirini kat eden çapraz kesişen şeritler ve arasında kalan palmet-rumi desenli panolar”* taç kapıdaki bezeme kurgusunu özel kılmaktadır (Fotoğraf 3). Ayrıca Ögel'in yine Anadolu Selçuklu taş süsleme özelliklerinin tümünü bünyesinde barındıran Amasya Bimarhane taç kapısı

⁷ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, s.213.

⁸ Gönül Cantay, *Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s.2.

için “Anadolu Selçuklularının taş işçiliğinin hâkim olduğu devir bitmiştir görüşü bulunmaktadır.”⁹

XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başına ait Amasya'da bulunan diğer yapılar gibi Darüşşifa da Sivas ve Tokat da bulunan yapılarla benzerlik göstermektedir.

KIRŞEHİR'DE CACA BEY MEDRESESİ

Kırşehir'de bulunan ve günümüzde cami olarak kullanılan Cacabey Medresesi'ne yöre halkı minaresinde bulunan çinilerden dolayı “Cıncıklı Cami” demektedir.¹⁰ Döneminde matematik, fen ve astronomi eğitimi verilen Cacabey Medresesi, Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan zamanında Kırşehir vilayetinde valilik yapan Nurettin Cacabey tarafından yaptırılmıştır.¹¹ Medrese birçok onarımdan¹² geçerek yenilenmiştir. Seyyah A.D. Mortdtmann'ın 1858 yılında Kırşehir'e yaptığı gezi esnasında aktardıklarına göre medrese mühimmat ambarı olarak kullanılmaktaydı. 1907 tarihli Ankara Salnamesinde de yıkık durumda olan yapının bir kısmının cami yapıldığı yazmaktadır.¹³

Kırşehir XIII. yüzyılın sonlarında Moğollar tarafından yaylak ve kışlak olarak kullanılmaktaydı. Kırşehir emiri Cacabey, Moğollara karşı her daim barışçıl bir politika izlemiştir. Bunun sonucu olarak da Kırşehir'in kültür, bilim ve sanat merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur (Fotoğraf 4).¹⁴

Arapça ve Moğolca vakfiyesi bulunan Kırşehir Cacabey Medresesi 1272-1273 yıllarında inşa edilmiştir.¹⁵ Cacabey Medresesinin içinde rasathanenin

⁹ Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1966, s.74, 144; Semra Ögel, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, haz., Doğan Kuban, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s.325.

¹⁰ Nihat Arıkan, Eylem Tuğutlu ve Yıldız Eraslan, *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi “Simetrik Yaklaşımlar”*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2009, s.31.

¹¹ Ali Saim Ülgen, “Kırşehir'de Türk Eserleri” *Vakıflar Dergisi* 2, 1942, s.254.

¹² Yapının geçirdiği onarımlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep İnan Ocak ve Gülsün Tanyeli, *Kırşehir Cacabey Medresesi ve Onarımları. Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21, 145-170, 2016.

¹³ Semavi Eyice, “Cacabey Medresesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* 6. cilt, 1992, s.539.

¹⁴ Nihat Arıkan, Eylem Tuğutlu ve Yıldız Eraslan, *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi “Simetrik Yaklaşımlar”*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2009, s.6.

¹⁵ Halim Baki Kunter, “Kitabelerimiz I”, *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), s.433.

bulunduğu bir astronomi merkezi olduğuyla ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Aydın Sayılı ve Hindolog W. Ruben'in 1947 yılında yaptıkları kazıda 1,80 m çapında bir kuyu bulunmuş ve bu kuyunun bir rasat kuyusu olduğu düşünülmüş olsa da vakfiyesinde ve kitabesinde bu fikre ilişkin bir bilgi olmaması nedeniyle ve kuyunun bir rasat kuyusu olabilmesi için çok dar olduğu gerekçesiyle bu düşünce çok desteklenmemiştir.¹⁶

Ayrıca 1907 Ankara salnamesinde de konuyla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir;

"Zemininde bir kuyu bulunduğu ve evvelki kubbenin vasatında bir fetha mevcut idiği söylenmekte olduğundan sabit bir teodolit vazifesi ifa edebilecek olan mezkûr kubbe ve fetha kevakinin nüsfın-nehardan müruru anı zapt olunduğu ve şimdi minare olarak kullanılan kulenin bir rasat kulesi olması varidi hatur olur".¹⁷

Cacabey Medresesi'nin rasathane olduğu düşüncesi yapının kuzeydoğu, kuzeybatı ve güney cephesinde yer alan roketi andıran üç adet sütuncenin bulunmasından da kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira bu sütuncelerin üzerinde yer alan geometrik süslemeler adeta bir roketin fırlatılma haline benzemektedir (Fotoğraf 8).

Cacabey medresesinin kayıtlı olduğu vakfın 1272 tarihli Arapça ve Moğolca dillerinde yazılan üç vakfiyesi bulunmaktadır. Bunlar; İskilip el yazması, birinci Kırşehir el yazması ve ikinci Kırşehir el yazmasıdır. Vakfiyenin Moğolca yazılan kısmı Anadolu'da Uygur harfleriyle yazılmış ilk eserdir.¹⁸

Vakfiyesinden medrese olduğu anlaşılan yapının yanı sıra başka yapılar da mevcuttur. Bunlar; *Kırşehir'de: 1 Medrese, vakıf tarafından yaptırılmıştır. 1 Mescid (aynı medrese yanında) / 1 Hanıkah / 1 zaviye / 1 Dar el-Suleha / 1 Türbe (Vakıf tarafından kendisi için yaptırılmıştır) / 1 Türbe (Vakfın kız kardeşine aittir).*¹⁹

¹⁶ Semavi Eyice. Cacabey Medresesi. TDV İslam Ansiklopedisi.6. cilt, s.539, 1992.

¹⁷ Salname-i Vilayet-i Ankara, 1907, s. 257-8.

¹⁸ Kucur, "Cacaoğlu Nûreddin", s.542.

¹⁹ Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, 7(34a), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959, s.11.

Arapça kitabe sülüs yazı ile yazılmıştır ve giriş kuzey cephesinde taç kapı kemerinin üzerinde bulunmaktadır. Yapı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan vakfiyeler ve kitabelerin yanı sıra dönemin ekonomik durumuyla ilgili bilgi veren İlhanlı vergi kitabesi de yine Cacabey Medresesinde bulunmaktadır. Tarihsiz kitabede²⁰ hükümdar veya bir tarih göndermesi içermemesine rağmen ihlallere karşı uyarılarda bulunulurken bazı vergilerin de kaldırıldığını kitabeden öğrenmekteyiz. Kitabede;

Hükümdarın-Allah deoletini devam ettirsin- adaletinin en parlak tesirleri bütün tebası üzerine yayıldığı için şahna vergisi, tabkur yani yapı malzemesi mükellefiyeti ve bunun gibi sabun ve küçe (sokak) resimlerin kalkması emredildi. Cihanın itaat ettiği emire uygun olarak bu fena yükler (in) tamamıyla ilga edilmiş olduğu bilinmelidir. Bundan dolayı galip deoletin günlerinin devamı için dualar fazlalaştırılmalıdır. Bundan sonra her kim ki bu yükleri tekrar vaz'eder veyahut vaz'etmeye çalışırsa Allah'ın lanet, hiddet ve gazabı ona rastlasın. Aynı şekilde keten ekme tamgası ve açıcılık vergisi kaldırılmıştır²¹.

İlhanlıların Anadolu'ya müdahalesini doğrudan ortaya koyan önemli belgelerdir kitabeler. Anadolu'da güç kaybeden İlhanlıların kitabeler aracılığıyla kendi egemenliklerini kurmaya çalışan yerel yöneticilerin ek vergiler getirmelerini engellemeye ve kontrolü tekrar sağlamaya çalıştığını görmekteyiz.

Yapının Mimari Özellikleri

Orta çağ mimari eserlerinin karakteristik özelliklerine sahip olan yapı Anadolu'da 1250 yılından sonra inşa edilen Selçuklu kapalı avlulu medrese örneklerinden biridir, yarım-küre kubbelidir ve dört eyvanlıdır.²² Kuban'a göre Cacabey medresesi kapalı medreseler içinde karmaşık işlevli, iki katlı ve plan tasarım açısından orta çağın en gelişmiş mimari tasarım örneklerinden biridir (Plan 2).²³

²⁰ Hinz'e göre bu kitabe 1330 tarihlidir bkz. W. Hinz, "Orta çağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri". *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, 7 (1949), s.778-780.

²¹ Türkçe Transkripsiyon, Bursalı, O.S., akt. Patricia Blessing *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası*, s. 229.

²² Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969, s. 55,62.

²³ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Yapıda doğu eyvanın kuzeyine bitişik kare planlı ve iki katlı türbe yer alır. Yapıya giriş kuzey cephesinde bulunan anıtsal taç kapıdan yapılır. Yapıya bitişik türbeye giriş ise medrese içinden sağlanmaktadır. Yapı; orta avlusunda bulunan kubbe ve türbeyi örten külâh dışında beşik tonozla örtülmüştür. İki katlı olan medresenin tamamı kesme taş ve moloz taştan, minare kaidesi taştan ve minare gövdesi de üç farklı tuğla örgü sistemi kullanılarak yapılmıştır.

Yapıya ait süslemeler de en az yapı kadar önemlidir. Tuğla ile örülü minarede firuze renkli çininin yoğun kullanıldığı görülmektedir. Minarenin petek ve külâh bölümü ise XX. yüzyılda geçirdiği onarımda tamamlanmıştır.²⁴ Ayrıca firuze ve lacivert renkli çiniler yapıya bitişik türbede de kullanılmıştır.

İki renkli taşın kullanıldığı taç kapının on sıra mukarnas kavsarası bulunmakta ve iki sıra kuşatma kemeriyle çevrelenmiştir. Anıtsal taç kapısının dış cephesi duvarının her iki yanında çift burma gövdeli sütunceler yer almaktadır. Taç kapıda birçok kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerden biri taç kapının üzerinde bulunan ve iki satır Selçuklu Sülüsü ile yazılan yazı sathıdır. Kitabede:

“Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla. Bu mübarek medresenin yapılmasını büyük Sultan, ulu şahinşah, ümmetin koruyucusu, Arap ve Acem sultanların efendisi, karanın ve denizlerin sultanı, İslam’ın ve Müslümanların yardımcısı, sultanların ve meliklerin efendisi, fetihler babası, Gıyaseddin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan (Allah Devletini daim kılsın) zamanında Allah’ın rahmetine ve mağfiretine muhtaç Cebrail bin Caca, Allah’a yaklaşmak ve onun rızasını kazanmak için 671 senesi aylarında emretti.”²⁵ yazmaktadır.

Mukarnas kavsaranın hemen altında yer alan diğer kitabede ise besmele ve ayrıca Nahl suresinin 90. ayetinin ilk kısmı yazılıdır. İki uçları yana doğru dönen kitabede de Al-i İmran suresinin 18. ve 19. ayetleri yer almaktadır.

²⁴ Nihat Arıkan, Eylem Tuğutlu ve Yıldız Eraslan, *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi “Simetrik Yaklaşımlar”*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2009, s.31.

²⁵ Nihat Arıkan, Eylem Tuğutlu ve Yıldız Eraslan, *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi “Simetrik Yaklaşımlar”*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2009, s.32.

Kapı kemerinin hemen üstünde ise bir vergi kitabesi vardır.²⁶ Taç kapıda yer alan mukarnaların püsküllerine işlenen beş kollu yıldız motif, bulunmaktadır. Ayrıca bunun yanı sıra bitkisel ve geometrik motifler (Fotoğraf 5 ve 6) yapının birçok yerinde bulunmaktadır. Yapının önemli süslemelerinden biri de taç kapının zemine yakın sütuncelerinin arasında bulunan tersten resmedilmiş mukarnaların arasında kadeh motifi yer almaktadır. İndirkaş'a göre (2001, s. 359) bağdaş kurup oturan hükümdar imgesinin (Fotoğraf 7) elindeki kadeh motifi Orta Asya Türk Sanatında dinsel inanışların ve ritüellerin bir ögesidir ve aynı zamanda hükümdarın kutsallığını, gücünü ve ölümsüzlüğünü simgelemektedir.²⁷

SONUÇ

İlhanlıların Anadolu Selçuklu mirasını devam ettirdikleri söylenebilir. XIII. yüzyıl sonu XIV. yüzyıl başında İran'da ve Anadolu'da İlhanlıların yaptığı yapıların ölçekleri arasında farklılıklar vardır. İran'da bulunan yapılar daha büyük ölçekliken Anadolu'daki eserler daha küçük ölçeklidir. Bu durum banilerin daha çok yerel olmasından kaynaklıdır ve varlıklarını daha çok tekil yapılarda ortaya koymuşlardır. XIII. yüzyıl sonu ve XIV. yüzyıl başından günümüze yalnızca birkaç vakfiye ulaşmıştır. Bu bağlamda Amasya'da bulunan ve Olcayto Han döneminde yaptırılan Darüşşifa, kendi döneminin sağlık alanındaki öncü yapılarından biri olarak değerlendirilmekle birlikte, özellikle Kırşehir örneğinde hem Arapça hem de Moğolca vakfiyenin düzenlenmiş olması dönemin sosyo-kültürel ortamına bir gönderme yapmaktadır. Mevzu bahis yapılar, İlhanlı ve Anadolu Selçuklu kültürünün zaman içerisinde gerek bilimsel gerek de sosyal ve kültürel bağlamda birbirinden ne derece etkilendiğinin ve iç içe olduğunun somut örnekleri olarak kabul edilmektedir.

²⁶ Semavi Eyice. "Cacabey Medresesi", *TDV İslam Ansiklopedisi* 6. cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 539.

²⁷ Zühre İndirkaş, *Ana Tanrıça, Kybele ve Çağdaş Türk Resmine İzdüşümleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Arıkan, Nihat, Eylem Tuğutlu ve Yıldız Eraslan. *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi "Simetrik Yaklaşımlar"*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2009.
- Blessing, Patricia. *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası Rum Diyarında İslami Mimari, 1240-1330*. Çev., Merve Özkılıç. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Cantay, Gönül. *Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Darüüşşifaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumları Yayınları, 1992.
- Çoban, Adnan. *Müzikterapi: Ruh Sağlığı için Müzikle Tedavi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2005.
- Semavi Eyice. "Cacabey Medresesi". TDV İslam Ansiklopedisi 6. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992: 539-541.
- İndirkaş, Zühre. *Ana Tanrıça, Kybele ve Çağdaş Türk Resmine İzdüşümleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- Kuban, Doğan. *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Kucur, Sadi S. "Cacaoğlu Nûreddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 6. cilt*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992: 541-542.
- Kunter, Halim Baki. "Kitabelerimiz I". *Vakıflar Dergisi*, 2 (1942): 431-456.
- Kuran, Aptullah. *Anadolu Medreseleri I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969.
- Ögel, Semra. *Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1966.
- Ögel, Semra. "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme". *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. haz., Doğan Kuban. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2008.
- Salname-i Vilayet-i Ankara*. 1907.
- Ülgen, Ali Saim. "Kırşehir'de Türk Eserleri" *Vakıflar Dergisi* 2. (1942).
- Kuran, Aptullah. *Anadolu Medreseleri I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969.
- Temir, Ahmet. *Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*. 7(34a). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959.
- Yıldırım, Nuran. "Sabuncuoğlu Şerefeddin". TDV İslam Ansiklopedisi 35. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008: 358-359.

EKLER

Fotoğraf 1. Amasya Darüşşifası ön cephe

Fotoğraf 2. Gabriel, 1934

Fotoğraf 3. Amasya Darüüşşifası Taç Kapı, süsleme detay

Fotoğraf 4. Kırşehir Cacabey Medresesi, ön cephe

Fotoğraf 5. Kırşehir Cacabey Medresesi, süsleme örnek

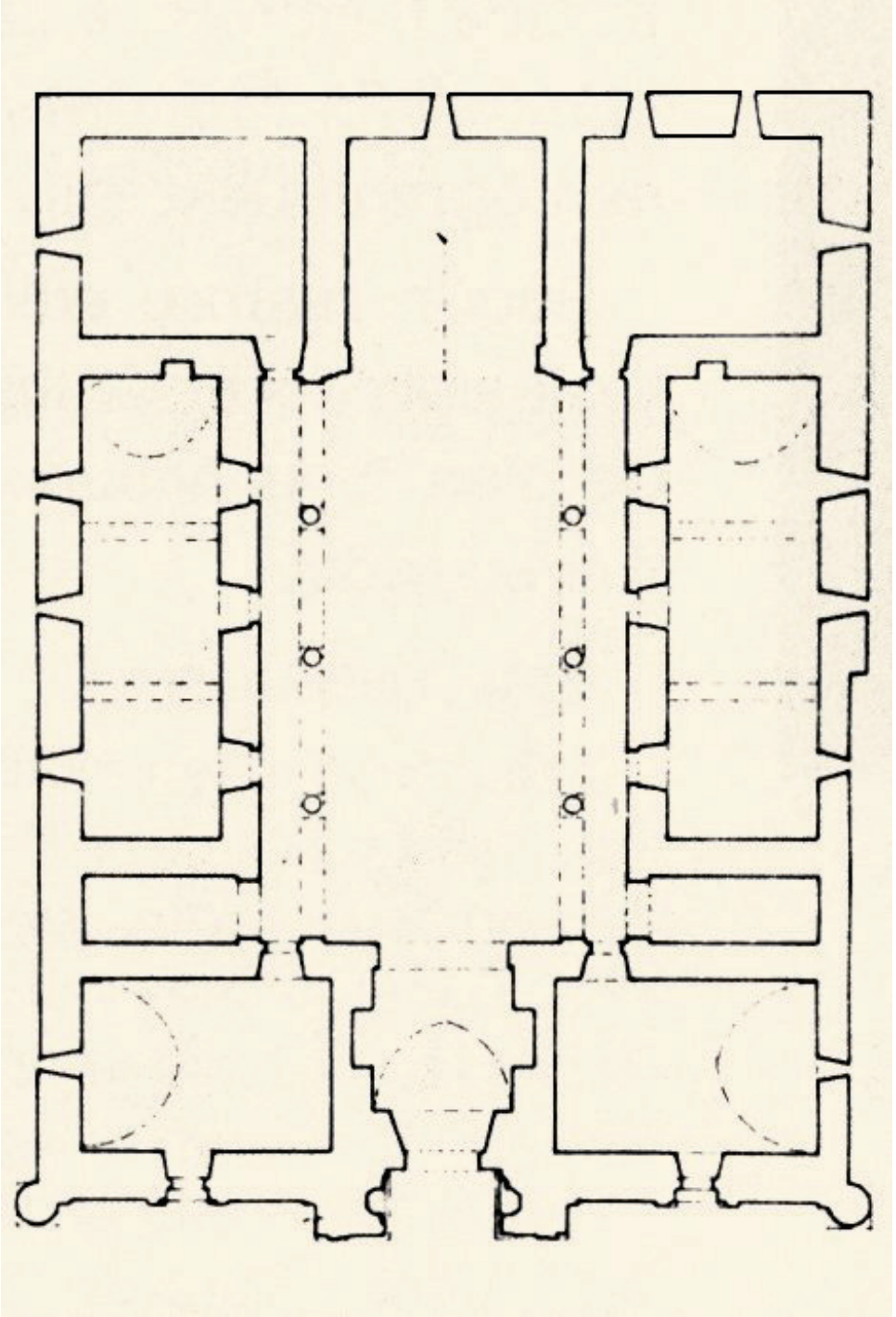
Fotoğraf 6. Kırşehir Cacabey Medresesi, süsleme örnek

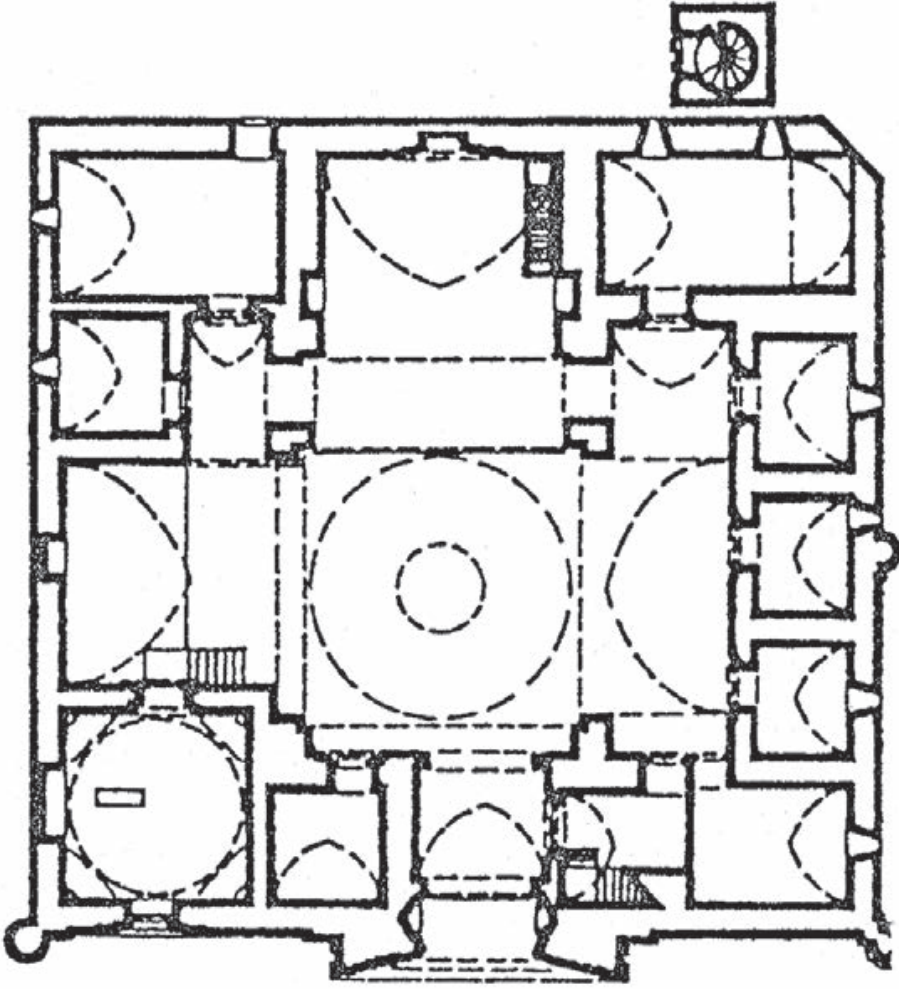
Fotoğraf 7. Kırşehir Cacabey Medresesi, süsleme, bağdaş kurup oturan hükümdar imgesi

Fotoğraf 8. Cacabey, roket biçimli sütunce

Plan 1. Amasya Darüşşifası Planı, Sözen 1970

Plan 2. Cacabey Medresesi Planı, A. Kuran